

Sociologie

I. Hoofdstuk 1: Het sociologisch perspectief

1. Voorbeelden van sociologisch denken

a. Kansspelen

In een concurrentiesituatie verandert het gedrag van mensen als gevolg van wijziging in de concurrentie-omstandigheden.

Vb.: Loterij met inzet van 10,-. Er zijn 2 winnaars en die krijgen elk 30,-.

Nettowinstverwachting bij al dan niet deelname aan het spel naargelang het aantal deelnemers:

	Aantal overige deelnemers									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Doet mee	20	20	10	5	2	0	-1.4	-2.5	-3.3	-4.0
Doet niet mee	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Gesteld dat er 5 mensen niet meedoen uit schrik voor verlies, zullen er nog 5 mensen overblijven waarvan er 2 winnen en 3 verliezen. Die 3 zullen teleurgesteld zijn want zij hadden even veel kans om te winnen als de 2 winnaars.

We wijzigen het spel een beetje: er zijn nu 4 winnaars in plaats van 2.

Nettowinstverwachting bij al dan niet deelname aan het spel naargelang het aantal deelnemers:

	Aantal overige deelnemers									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Doet mee	20	20	20	20	14	10	7.1	5.0	3.3	2.0
Doet niet mee	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Nu zal iedereen meedoen omdat er geen kans is op verlies. Nu zijn er echter meer verliezers, nl. 6.

Hoewel hier voor iedereen de winstkans groter was, neemt het algemeen frustratieniveau toe. (zie Durkheims anomie)

b. Mannen en vrouwen: een historisch voorbeeld

Interculturele vergelijking leert dat het probleem van de sekserollen niet biologisch doch sociaal van aard is. De manier waarop in het levensonderhoud wordt voorzien, speelt daarin een grote rol.

c. Geslacht en sekse: het hedendaags debat

Biologisch determinisme: mannen en vrouwen zijn ongelijk door een verschil in de hersenstructuur (niemand weet of dat waar is). Het biologisch postulaat leidt altijd tot sociaal fatalisme. Het is onveranderbaar en dus onbediscussieerbaar.

Volgens Marx en Engels daarentegen is de materiële situatie waarin de mensen leven bepalend voor hun opvattingen. Niet het bewustzijn bepaalt de maatschappelijke positie (idealisme), maar andersom (materialisme).

In de jaren 80 komt de biologisch-deterministische stelling terug naar boven. Er zou zelfs een gen bestaan dat verantwoordelijk is voor het verschil tussen beide geslachten (in het nadeel van de vrouwen). Het publiek neemt dat zonder veel kritiek aan en ook de sociologen zijn opvallend afwezig in dit debat.

Kritiek op de biologisch-deterministische stelling:

- * De auteurs spreken elkaar tegen.
- * Er zijn veel te veel vooroordelen en onbewezen veronderstellingen voor waar aangenomen.
- * Het is niet vast te stellen of de hersenverschillen oorzaak of gevolg zijn van ander gedrag.

- ✗ De kracht van bewijsvoering voor geslachtelijke verschillen bij kleine kinderen is beperkt. Kinderen worden naeljk ook al vroeg gesocialiseerd.
- ✗ Het biologische en het sociologische vullen elkaar aan. Er is samenwerking nodig.

d. Buitenshuisarbeid van vrouwen

Sommigen beweren dat het oonnatuurlijk is dat vrouwen werken terwijl ze kleine kinderen hebben, en sommige vrouwen hebben grote problemen door het dilemma waarvoor ze te staan komen door de ambivalente opvattingen daarrond. Ook hier kan interculturele vergelijking tonen dat dit probleem niet biologisch doch sociaal van aard is. Het is dus niet enkel het probleem van de vrouwen, maar van heel de maatschappij met haar structuur.

Relatieve deprivatie: De situatie van een groep die zich in verhouding tot andere groepen met welke zij zich vergelijkt, benadeeld voelt.

e. Moederschap

(voorbeeld van de Marquesas-eilanden waarbij vrouwen de moederrol niet op zich nemen om hun schoonheid te bewaren. Dit omwille van een polyander-samenleving= meer mannen dan vrouwen.)

Ook komen er steeds meer vrouwen in een beroepsrol terecht, wat in conflict treedt met hun moederrol. De maatschappij voorziet geen goede oplossingen.

f. Racisme

Racisme wordt vaak veroorzaakt doordat de mensen hun eigen ervaringen voor de algemene waarheid nemen. **Definitie van de situatie** = de interpretatie door een groep mensen van de sociale situatie waarin zij zich bevinden, gebaseerd op hun eigen ervaringen. Het zijn volgens hen geen vooroordelen, maar pure feiten. Dit kan leiden tot een **self-fulfilling prophecy**.

Vb: Mensen zeggen dat zwarten vakbondsbrekers zijn. Daarom houden ze ze uit de vakbonden. De werknemers halen hen dus binnen en daarom vindt men de zwarten vakbondsbrekers.

Het is voor een socioloog niet belangrijk of een mening waar is, maar of men ze waar vindt.

Theorema van Thomas: als mensen iets als WKH definiëren, handelen ze er ook naar.

Nochtans kunnen ze zich daarin vergissen. Vbn.:

- ✗ **Self-fulfilling profecy:** beurscrash. Men geloofde-tegen de WH in- dat er een beurscrash zou komen, en daardoor kwam die er toch.
- ✗ **Self-destroying profecy:** er zullen te weinig dokters zijn binnen een paar jaar. Gevolg: toestroom van studenten geneeskunde. Resultaat: te veel dokters. Mensen handelen naar hun definitie van de situatie, ook al is die fout.

g. Frustratie

Ontevredenheid bij de leden van een groep wordt groter naarmate voor deze leden de kansen op sociale stijging groter waren.

(Vb van Stouffer over het leger.)

Vb.: Grondbezitters kunnen belasting verlagen als ze campagne voeren. Hoe meer mensen aande campagne meedoen, hoe lager de belastingen worden. Maar deelname aan de campagne kost 1,-.

Als de groep georganiseerd zou zijn, zou men besluiten van allemaal mee te doen, maar nu beslist ieder apart en besluit men geen geld te investeren en toch mee te genieten van de belastingverlaging die door de anderen is bereikt. Dat is individueel voordeliger. Maar iedereen zo redeneert, is er geen belastingverlaging !! Gevolg: grote **frustratie**: doordat iedereen probeert zijn eigen winst zo groot mogelijk te maken, doet men de potentiële winst van de anderen teniet.

Andere voorbeelden van sociale dilemma's:

✘ **gevangenendilemma van Tucker:**

2 personen worden verdacht een misdaad te hebben gepleegd en worden apart ondervraagd.

Schema:

		B		
		Ontkent	Bekent	
A	Ontkent	1j	10j	0j
	Bekent	0j	5j	5j

Onafhankelijk wat de ander doet, is het altijd beter te bekennen vanuit individueel perspectief. Als men had samengewerkt, had men allebei ontkend en zo slechts 1 jaar gekregen. Het sociaal dilemma is hier ontstaan door wederzijdse afhankelijkheid en strijdigheid van belangen.

✘ **Krantenartikel: politie onderzoekt weigering hulp bij verdrinking**

Mensen staan te kijken terwijl een meisje verdrinkt en roepen er nog racistische opmerkingen bij ook. Niemand helpt haar !!!

✘ **Onderzoek sociaal-psychologen Latané en Darley:moord op Kitty Genovese**

Ze wordt op straat met een mes vermoord. Dat duurde 30-45 minuten. Ze had geroepen. 38 Bewoners hebben dat gezien en niemand heeft iets gedaan. Zelfs geen hulpdiensten geroepen, hoewel dat zelfs gratis is.

L.en D. doen hier onderzoek naar: misschien denken de mensen dat anderen wel iets zullen doen.

Proef: Een proefpersoon wordt uitgenodigd naar een psychologisch laboratorium om over emotionele problemen te praten. Soms met 1, soms met 3, en soms met 6 pseudoproefpersonen. Dat zijn eigenlijk bandjes in een andere kamer. Ze spreken 2 minuten over emotionele problemen. Een bandje zegt dat hij door over emoties te praten een epileptische aanval krijgt. Een beetje later krijgt hij er 1.

Hoeveel % van de proefpersonen helpt

	meteen	Binnen de 3 minuten	Gemiddelde tijd om erheen te gaan
Pp +1	85%	100%	52"
Pp +3	62%	85%	93"
Pp +6	31%	62%	166"

Als er meer mensen op staan te zien, reageert men minder = **diffusie van verantwoordelijkheid.**

h. Milieuzorg: een sociaal dilemma

Sociaal dilemma: Situatie waarbij mensen kunnen kiezen tussen hun eigen belang en het gemeenschappelijk belang. Daartussen is er een strijdigheid: als men zijn eigen belang volgt, is men beter af, maar als iedereen dat doet niet.

Oplossingen:

✘ **Minder dilemma**

Spanning tussen eigen belang en gemeenschappelijk belang verminderen. Vb door milieuvriendelijk gedrag te belonen en milieu=invriendelijk gedrag te straffen. (vb boetes)

✘ **Meer dilemma**

De zware gevolgen van het handelen uit eigenbelang laten zien. Dit is wel redelijk moeilijk bij milieuproblemen omdat men moeilijk om de lange-termijneffecten nu al in huis te halen. Wel zijn voorlichtingsacties hier nuttig.

✘ **De (on)macht van het kleine**

Het probleem kleinschaliger maken, zodat men er zich meer bij betrokken voelt. Toch blijft verontreiniging een grootschalig probleem dat individuen niet alleen zullen oplossen.

2. Object van de sociologie

Er wordt wel eens gezegd dat sociologie een wetenschap is die zegt wat iedereen al weet, op een manier die niemand nog verstaat.

Maar "iedereen" is vaak maar een klein groepje van gelijkgezinden waardoor men moeilijk tot nieuwe inzichten komt.

Ons waarnemen is zeer selectief, soms zelfs vertekend door de plaats die men in de samenleving heeft.

Ook voorkeuren of antipathieën kunnen een rol spelen:

- * Vb.: **Zillig**: van populaire kinderen accepteert men meer fouten dan van impopulaire, hoewel er bij de impopulaire zelfs geen fouten waren !!

Ons waarnemen is een actief construeren.

- * Ander vb: Krantenbericht over supporters van **Ajax en Feijenoord**: hun favoriet kennen ze minder fouten toe dan de vijand, ook als ze er evenveel gezien hebben.
- * Ons waarnemen wordt in grote mate beïnvloed door onze sociale situatie.
Vb.: **Brunner**: armen schatten de omvang van geldstukken groter dan rijken.
- * Ook groepsnormen hebben veel invloed op individueel gedrag.
Vb.: Experiment van **Solomon Asch**.
Sheriff: autokinetisch effect: idem, ook als je niet meer in groep bent !
- * Ook buiten het laboratorium geldt dit.
Vb.: **Zimbardo**'s gevangenisexperiment.
- * Mensen handelen afhankelijk van hun voorgaande (groeps)ervaringen. = **referentiekader**.
- * Ook omgangsvormen van vroegere generaties beïnvloeden ons. O.a. via **instituties**: samenhangende gehelen van sociale handelingen. Ze verschaffen ons procedures waardoor het menselijk gedrag een patroon krijgt opgedrukt.
Vb.: Waarom zijn er geen alternatieven voor o.a. de kerkelijke begrafenis, ...?
Omdat er al een kant en klaar-oplossing is, en wanneer men zich daar niet aan houdt, volgen er sancties.

II. Hoofdstuk dat niet in de cursus staat: methodologie

0. Methodologie

= de wijze waarop men onderzoek doet/ de wetenschap bestudeert.

De ideale wijze om dat te doen is een experiment, maar dat is niet altijd mogelijk.

Alternatieve mogelijkheden:

a. Veldexperiment

in plaats van mensen uit te nodigen, kan je ter plaatse gaan onderzoeken. Vb van Sissons: In het park de weg vragen, 1 x in mooie kleren en 1 x in vieze kleren.

b. Disruptive experiment

Het dagelijks leven eens verstoren door zich opeens anders te gedragen dan de situatie eist.

c. Survey-onderzoek

In een grootschalige, representatieve groep worden mensen ondervraagd over vanalles met de bedoeling daaruit vanalles te kunnen afleiden.

1. Ecologische fout

Vb.: onderzoek in Wales naar zelfmoord in mijnwerkers- en in agrariërsgebied.

Zelfmoord mijnwerkers > agrariërs.

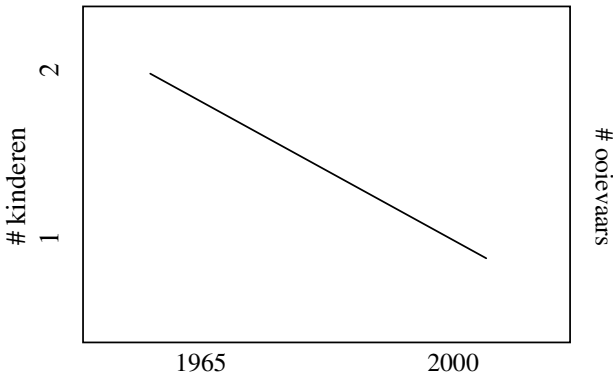
Het waren echter juist de niet-mijnwerkers die zelfmoord pleegden.

Men heeft ten onrechte gegevens van een hoger dan individueel niveau naar een individueel niveau veralgemeend = **ecologische fout**.

2. Causaliteit

Correlatie $\neq$ causaliteit !!

Vb.: Evolutie van de materniteit in Nederland

Er is hier een correlatie. Toch veroorzaakt een hoger # oovvaarders geen hoger # kinderen. Er is een derde variabele die beide anderen beïnvloedt = **antecedente variabele**.

vb.: urbanisatie is gestegen.

Ander vb.je: Er is een positieve correlatie tussen longcapaciteit en sigarettencconsumptie.

Komt door de leeftijd: hoe ouder, hoe meer er gerookt wordt, en hoe groter de longcapaciteit. Deze antecedente variabele kan je uitschakelen door de leeftijd constant te houden.

Homogeniseren, niet generaliseren.

Vb.: Een vragenlijst laten oplossen door verschillende groepen: van 2 tot 6 personen.

Met hoe meer ze zijn, hoe beter het gaat: je hebt meer kennis tezamen. Toch niet veralgemenen: als je met 20 bent, gaat het moeilijker door lawaai, ...

3. Interpretatie

a. Selectief en verwrongen geheugen

Mensen kunnen moeilijk vroegere ervaringen onthouden. Wat ze in een bepaalde situatie ervaren hebben, weten ze in een andere situatie niet meer, maar in dezelfde situatie terug wel. Je leerproces speelt zich af binnen een bepaalde sociale situatie. Daarom doet sociologie hier onderzoek naar. (vb.: Mensen herkennen onschuldige mensen als dader van iets dat ze gezien hebben.

b. Sociale wenselijkheid

Vb.: onderzoek hoe vaak men het doet per week: 2 x.

Misschien zeggen die mensen dat omdat dat verwacht wordt.

Vb.: Aantal stemmen op het Vlaams Blok.

c. Reflexiviteit

Het onderzoek doen zelf heeft gevolgen. Vb.: Je vraagt iets waarover men eigenlijk nog nooit heeft nagedacht. Door je vraag gaat men daar toch over nadenken. Dat vertekent je resultaat.

o.a.: Karl Marx maakte zo de arbeiders bewust van hun slechte situatie. Hij deed er onderzoek naar in plaats van het hen gewoon te zeggen.

Vb.: **Hawthorne-effect van Elton Mayo:** Elton Mayo onderzocht of alle kleine variaties op het werk opgemerkt werden. Wie dat wist, presteerde beter.

d. Discrepantie van verbaal en feitelijk gedrag

Mensen zeggen het niet zoals het is. Vb.: Verdeling van de huishoudelijke taken: wat mannen en vrouwen zeggen dat ze doen, is niet echt wat ze doen. Je moet voorzichtig zijn met je conclusies.

4. Betrouwbaarheid en geldigheid

a. Betrouwbaarheid (objectief)

Heeft betrekking op de vraag: hoe goed weet ik wat ik meet?

Vb.: Inkomen van de ouders (= belangrijk voor de studiebeurs). Hoe moet ik dat meten? Er zijn verschillende soorten: arbeidsinkomen, kindergeld, beleggingen, ...

Vb.: Complexe gezinnen: hoe veel kinderen hebben ze?

Vb.: Kerkpraktijk

b. Geldigheid (subjectief)

Meet ik wel wat ik bedoel te meten?

Vb.: Inkomen - socio-economische staten.

(In de subjectieve evaluatie van mensen speelt naast inkomen ook nog iets anders mee.)

vb.: Kerkbezoek: 3de Zondag van oktober is een betrouwbare meting voor de gemiddelde kerkgang.

Vb.: % geldige stemmen bij kiesgedrag.

5. Subjectieve metingen

Er is een heel aantal dingen niet objectief te meten. Je moet goed weten of je wel conclusies mag trekken uit je metingen.

Vb.: Men meet het aantal bezoeken bij de kinderarts. Is dat wel genoeg om iets te zeggen over het aantal kinderziekten, ...?

Vb. van drogredenering: Mensen betalen meer voor de dokter, dus ze zijn meer ziek.

Om goede metingen te doen, moet er altijd een gemiddeld antwoord mogelijk zijn.

Probleem: men maakt misbruik van het gemiddelde.

Als je je schaal vertikaal of horizontaal zet, krijg je verschillende resultaten. **Je instrument zelf beïnvloedt de resultaten !!**

Verschillende sociale groepen reageren verschillend op beide systemen. Er is ook verschil tussen de geslachten.

Als je symbolen gebruikt op je schaal in plaats van cijfers, krijg je nog andere resultaten.

6. Simpson-paradox

	Mannen		Vrouwen	
	N	%	N	%
Aangenomen	70	44	40	33
Afgewezen	90	56	80	67
Totaal	160	100	120	100

Men besluit hieruit dat vrouwen worden gediscrimineerd. Dat is fout: er waren verschillende cursussen:

Inleidende cursus geld tellen:

	Mannen		Vrouwen	
	N	%	N	%
Aangenomen	60	50	20	50

Afgewezen	60	50	20	50
Totaal	120	100	40	100

Cursus geld tellen voor gevorderden:

	Mannen		Vrouwen	
	N	%	N	%
Aangenomen	10	25	20	25
Afgewezen	30	75	60	75
	40	100	80	100

Beiden worden toch hetzelfde behandeld bij alle vakken, maar mannen kiezen vaker voor de simpele cursus en vrouwen meer voor de moeilijke. Natuurlijk is men er makkelijker door voor de makkelijke cursus.

Die 2 basistabellen werden ten onrechte samengevoegd tot 1 tabel = **Simpson-paradox**.

III. Hoofdstuk 2: historiek van het sociologisch denken

1. Situering

a. Franse Revolutie

Op enkele weken totale ommekeer: wie het voordien voor het zeggen had, werd opzij geschoven en vervangen door "les citoyens".

- * Voordien: standenmaatschappij = vrij statisch en gesloten. (de feodale samenleving bestond al eeuwen.
- * Alle kerken gesloten en vervangen door tempels van de rede(+ trouw zweren aan Robbespierre).
- * Administratieve systemen weg en vervangen door nieuwe.
- * Bestaande munten werden afgeschaft.
- * De kalender van 7 dagen per week verandert in 10 dagen per week.
- * Iste-geboorterecht bij erfenis en verschillen tussen man en vrouw vallen weg.
- * Fr. R. voert juridische mogelijkheid in voor echtscheiding: huwelijk heeft volgens hen niets meer te maken met God. Het is puur juridisch. ! Nu beslist de rechter of je mag scheiden of niet, hoewel die niets met je leven te maken heeft !!
- * Veel bloedvergieten, ook vrouwen omdat die in opstand kwamen tegen de Fr. R. omdat die hen thuis wilde houden.
- * De bestaande economie werd afgeschaft en vervangen door een liberaal systeem.

b. Industrialisatie/ verstedelijking/ proletarisering (19de E)

Zeer veel invloed op de maatschappij. (zie Daens)

Vb.: De antibiotica zijn toen uitgevonden: voordien stierf men aan simpele infecties (o.a. kraamkoorts)

Industrialisatie is een **fundamentele menselijke ontworteling**: mensen worden weggerukt uit hun natuurlijke omgeving. (vb.: boeren moeten in demijnen gaan werken) Mensen kunnen niet terugvallen op hun vroegere gewoontes en tradities. Het wordt een georganiseerde maatschappij. Dat versterkt de verstedelijking.

Loondienst wordt ingevoerd: men moest hard werken om anderen rijk te maken. (~ Marx)

Veel mensen worden afhankelijk van anderen = vragen om conflicten.

Wetenschappers beginnen daarover na te denken → sociologie.

c. Wetenschappen (Darwin)

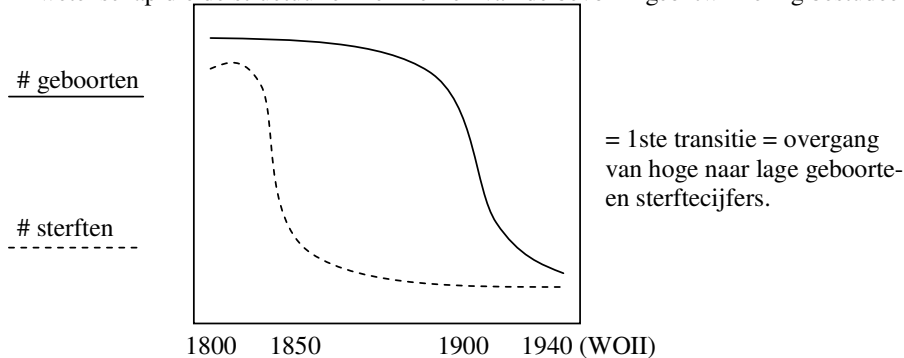
(1856: eerste onderzeese transatlantische kabel Eur-Am.)

Druist volledig in tegen het scheppingsverhaal dat al eeuwen de ronde doet. = belangrijke omkering: De mensen worden nu bekeken als dier naast de andere dieren.

19de E had veel impact op de maatschappij.

d. Demografische transitie

= wetenschap die de structuur en kenmerken van de bevolkingsontwikkeling bestudeert.

(het begin van deze grafiek is de vroeg-expansieve groei, het laatste deel is de laat-expansieve groei.)

Ondanks de grote vooruitgang in geneeskunde, ... was de levensverwachting van een 18jarige in 1850 = die van een 18jarige nu. De sterfte gebeurde vooral bij zuigelingen en kinderen.

De bevolking is de laatste 150 j toegenomen tot 6 miljard in een exponentiële groei, wat leidde tot grote politieke en economische problemen.

Vb.: Groot probleem in de Filippijnen: over een paar jaar zullen daar de meeste meisjes in hun vruchtbare periode zijn. Zelfs als ze maar 1 kind krijgen, groeit dan de wereldbevolking.

e. Afbouw Malthusiaans huwelijkspatroon

1500-1800 = vroeg-moderne periode

Groot # mensen huwt niet (10 – 20 %)

Wie wel huwde, huwde laat: vr tussen 25 & 27, m tussen 28 & 30.

Vruchtbaarheid = # kinderen dat een vrouw werkelijk krijgt. Er waren toen veel problemen in de maatschappij waardoor men de groei wilde beperken om. Dat gebeurde door laat of niet te huwen. = **vruchtbaarheidscontrole door huwelijkscontrole**.

Een vrouw was dan vruchtbaar tussen 26 en 40 – 45. + borstvoeding werkt anticonceptisch.

Veel moeders overleden: 1/8 kraambedsterfte.

19de E: Grote verschuiving in dit patroon: de beide kenmerken eroderen weg.

Probleem: geen huwelijkscontrole meer. Toch geen geboortetoename: door vruchtbaarheidscontrole binnen het huwelijk.

19de E was een merkwaardige periode: er waren allerlei veranderingen waarmee men zich stilletjes aan ging bezighouden. = begin sociologie.

2. Een voorloper: Auguste Comte

Comte deed een poging om de ingrijpende politieke en sociale veranderingen van de 19de eeuw inzichtelijk te maken door een nieuwe synthese van menselijke kennis tot stand te brengen die het oude godsdienstige wereldbeeld kon vervangen.

- ✗ Daarvoor moest eerst een betrouwbare methode voor de wetenschap worden uitgewerkt: **positivisme**: men moest zich beperken tot de beschrijving van de in de ervaring gegeven feiten. Liefst in wiskundige formules.
- ✗ In de menselijke geschiedenis zitten volgens Comte **3 fasen**:
  1. **Theologisch stadium**: hier wordt de verklaring van alle verschijnselen gezocht in het bovennatuurlijke, het goddelijke.
  2. **Metafysisch stadium**: hier verklaart men de verschijnselen met behulp van abstracte begrippen.

3. **Positief stadium:** men stelt alleen de regelmaat in de betrekkingen tussen de verschijnselen vast.
- ✗ Met deze nieuwe wetenschap wilde hij niet alleen kennis vergaren, maar ook de **wereld verbeteren**: alleen het eerste deel van de Franse Revolutie was gerealiseerd, het negatieve deel: de oude orde was verdwenen. Comte wilde het positieve deel verwezenlijken: een nieuw maatschappelijk systeem invoeren.
- ✗ Volgens Comte is de samenleving een **organisme**: de delen beïnvloeden elkaar wederzijds en er is een geleidelijke evolutie van het simpele naar het complexe.
- ✗ De sociologie verdeelt hij in een **statica** en een **dynamica**. De eerste bestudeert de constante bestaansvoorwaarden van iedere samenleving en de krachten en tegenkrachten die de verschillende delen op elkaar uitoefenen. De 2de is een gedetailleerde uitwerking van de 3-fasenwet. Sociologie kan helpen door de historische ontwikkeling van een maatschappij bewust te maken en daardoor te versnellen.
- ✗ **Verwijten tegen Comte:** Hij beschouwde bespiegelingen te veel als wetenschappelijke kennis, tegen zijn eigen methodologie in. Daardoor heeft hij niet veel directe invloed gehad, maar wel indirecte.

3. Eerste sociologische perspectieven

a. Herbert Spencer (geleidelijke evolutie)

Hij beschouwt de samenleving als een organisme in ontwikkeling. (sociaal darwinisme)
 Je moet er niets aan veranderen: dat gaat vanzelf: survival of the fittest.
 Laissez faire, laissez passer.

b. Karl Marx (revolutionair proces)

Economisch determinisme: de economie van een samenleving determineert haar geschiedenis. Marx ziet de geschiedenis in termen van een klassenconflict. Er is strijd tussen hen die de productiemiddelen bezitten en hen die geëxploiteerd worden voor hun arbeid. Marx was getroffen door wat het kapitalisme met de mensen deed: mijnwerkers, ...
 Hij vond dat er iets aan de situatie moet veranderen en wel door revolutie, niet door zomaar wat af te wachten. Hij pleitte voor de dictatuur van het proletariaat die moest leiden tot een utopische klassenloze maatschappij.

4. De grondleggers van de hedendaagse sociologie

a. Emile Durkheim (sociale feiten en instituties)

Positivistisch-individualistisch, gaat voort op Comte.

Sociologie is een studie van sociale feiten. Dat is heel WE, je kan er niets aan doen, enkel bestuderen.

Kenmerken van sociale feiten:

- ✧ Ze zijn gebiedend en dwingend (normatief)
- ✧ Ze bestaan buiten en onafhankelijk van het individu (= objectief)
- ✧ Ze zijn enkel te verklaren door andere sociale feiten (<-> psychologie)

Alles wordt bepaald door die sociale feiten: vb: huwelijk: soort zoekt soort. Door liefde? Nee, doordat ze van dezelfde sociale groep komen: komt weer door die soc. feiten.

Je kan wel tegen die soc. feiten ingaan, maar dat is wel heel moeilijk.

Gedrag patronen en bewustzijnsvormen die ingesteld zijn door een collectiviteit = **instituties**. Sociologie kan beschreven worden als de WE die het ontstaan en functioneren van instituties bestudeert.

Het individu speelt bij de vorming van de instituties wel een rol, doch het beslissende feit is de associatie van mensen die een nieuwe bestaanswijze vormt waarin bepaalde vormen van gedrag een normatieve geladenheid krijgen. Deze gedrag patronen zijn de uitkristallisering van opvattingen en waarden die door de gemeenschap van individuen wordt uitgedragen.

Instituties zijn wel beperkend, maar ze maken het ons ook wel gemakkelijker.

Ze gaan een eigen leven leiden en beginnen een sociale dwang uit te oefenen op de leden van de gemeenschap. Dat uit zich in sancties als je er niet aan voldoet en in weerbaarheid als je

ze probeert te veranderen. Er ontstaat zelfs geïntegreerde dwang. (Anders kunnen de instituties niet blijven bestaan).

Durkheim paste zijn inzichten toe op vele thema's.

o.a.: De arbeidsdeling: hij stelt zich de vraag hoe het kan dat het individu dat toch steeds onafhankelijker wordt, meer afh. is van de samenleving.

Volgens hem komt dat door de ontwikkeling van de arbeidsdeling. Hij probeert vast te stellen in welke behoefte de arbeidsdeling voorziet en waarvan dit soc. feit afhangt.

Functie: 2 typen (2 momenten in de ontwikkelingsgang)

✧ **De mechanistische solidariteit**

Op grond van hun gelijkheid voelen mensen zich spontaan tot elkaar aangetrokken. Er ontstaat een sterk ontwikkeld coll. bewustzijn.

✧ **De organistische solidariteit**

Komt voort uit het feit dat de mensen een verschillende functie vervullen, waardoor men meer afh. wordt van elkaar. Naarmate het proces van de arbeidsdeling voortschrijdt, komt deze vorm van solidariteit steeds meer in de plaats van het andere type.

Oorzaak: een verandering in de maatschappelijke situatie. De arbeidsontwikkeling ontwikkelt zich naarmate er meer individuen in een samenleving met elkaar in contact zijn. Arbeidsdeling bevordert inderdaad solidariteit, maar er zijn ook pathologische gevallen: anomie.

Hoe verklaart hij nu dat het individu meer afh. is van de samenleving, ondanks de hogere individuele autonomie?

Arbeidsdeling stelt het individu in staat (of dwingt hem) zich te specialiseren. Daardoor heeft hij grotere onafhankelijkheid omdat hij zich nu wat onttrekt aan het collectief. Maar hij wordt wel afhankelijker omdat hij niet meer zelf in al zijn behoeften kan voorzien.

b. Max Weber

De mensen maken en onderhouden zelf sociale instituten en invloeden op menselijke gedrag. Dat is niet meer extern zoals bij Durkheim. Mensen doen het zelf.

Hij zocht de oorzaken van de ontwikkeling van het kapitalisme in onze maatschappij terwijl dat in andere maatschappijen niet is gebeurd, (deze thematiek is verwant aan die van Marx) en stuitte op de godsdienst. Nl. het protestantisme. Dat komt doordat de protestanten arbeid voorstellen als een roeping ter ere van God. Je moet een sober en vlijtig leven leiden. Dat versterkt de aan het kapitalisme inherente tendens tot rationele organisatie en optimalisering van rendement.

Mensen worden meer en meer als functionaris bekeken.

Weber ging empirisch-inductief te werk en wordt daarom samen met Durkheim als grondlegger beschouwd van de sociologie als empirische WE. Hij had echter geen echte methodologie.

De sociale werkelijkheid wordt volgens hem gevormd door met elkaar **handelende** mensen.

Dat handelen is sociaal als het op het handelen van de anderen betrokken is. Niet alleen de uitwendige gedragsaspecten zijn belangrijk, maar ook de subjectieve bedoelingen die mensen met hun handelingen tot uiting brengen.

Zijn definitie van sociologie: de WE die het sociaal handelen in zijn betekenis- of zinsamenhang wil begrijpen, om zo zijn verloop en uitwerking oorzakelijk te kunnen verklaren. Dit doet men door na het "verstehen" een hypothese te vormen die men dan gaat toetsen.

Het **ideaaltype** = een analysemodel waarbij bepaalde kernmerken van de samenhang en het verloop van het sociale handelen eenzijdig worden benadrukt. Zo hoopt men de daarvan afwijkende aspecten in het feitelijk handelen beter in het oog te kunnen krijgen.

Weber verklaart het groepsleven en de sociale instituties door het $\pm$ gelijkvormige handelingspatroon dat ontstaat wanneer mensen op rationele wijze een bepaald patroon nastreven. Sociale verandering treedt op wanneer men van dit patroon afwijkt. (vb door een charismatisch leider)

5. Hedendaags sociologische stromingen.

Sociologie was nooit een eenheid. Oorzaken:

- * Schoolvorming onder invloed van de klassieke denkers.
- * Zeer breed werktein: er zijn verschillende controversen:
- ◇ NatuurWE >< geestesWE
- ◇ Ahistorisch (psychologisch + kwantitatief)>< historisch (filosofisch + diepgaand onderzoek)
- ◇ Interpretatie van de maatschappij: harmonie >< conflictmodel.
- ◇ Opvatting van de sociologische werkelijkheid: statisch >< dynamisch.

Er zijn wel een heel aantal basisinzichten terug te vinden in de huidige sociologie van de wijze waarop de samenleving gestructureerd is en functioneert. nl.:

a. Het functionalisme

Gaat verder op Spencer en Durkheim.

De maatschappij is een organisme: alle elementen helpen om dat in stand te houden. Vandaar de term functie.

Manifeste functie: ingebouwd en bedoeld in de maatschappij.

Latente functie: onbedoeld en onbewust in de maatschappij.

Vbn.: Inval in de lunaparken om kansspelen te verbieden. Gevolg daarvan: crimineel verderzetten van de kansspelen.

Positieve functies: (eufuncties) zijn integratiebevorderend.

Negatieve functies: (dysfuncties) zijn integratiebelemmerend.

Er wordt verondersteld dat:

- ◇ de samenleving een ingebouwde tendens heeft naar **stabiliteit**.
- ◇ de samenleving bepaalde noden heeft waaraan voldaan moet worden opdat het systeem stabiel zou blijven.

Parsons heeft het functionalisme uitgewerkt tot een structureel-functionalisme. Hij kiest een systeem als basis. Voor zover het gaat om handelende mensen, moeten we dat systeem opvatten als een dynamisch **actie-of handelingssysteem**. Dat is dynamisch omdat het voortdurend in interne en externe uitwisselingsprocessen betrokken is. Alle handelingssystemen hebben te maken met een aantal functionele vereisten waaraan ze omwille van hun voortbestaan moeten voldoen. Zo zijn er 4:

- ◇ Aanpassing
- ◇ Doelverwezenlijking
- ◇ Integratie
- ◇ Patroonhandhaving of spanningsregulering

Opmerking: het functionalistisch perspectief geeft geen adequate verklaring voor conflict en de wijze waarop samenlevingen veranderen.

b. Het conflictperspectief

Gaat voort op Marx: conflicten tussen bevolkingsgroepen zijn de motor van de maatschappelijke evolutie. Die conflicten zijn altijd aanwezig en zijn het basismechanisme voor sociale en culturele verandering.

Volgens Marx is conflict zelfs onvermijdelijk zolang 1 groep de productiemiddelen in handen heeft en de andere groep exploiteert.

Tegenwoordig heeft men dat verruimd: men gaat ervan uit dat conflict kan optreden in elke situatie waarbij een groep invloed uitoefent op een andere.

Groepen die de macht hebben, gebruiken alle middelen om dat zo te houden. (vb.: religie is opium voor het volk)

Volgens Marx bepaalt de sociale situatie het denken en niet omgekeerd.

Belangrijke hedendaagse variant van de marxistische sociologie: **de kritische sociologie** (= de Frankfurter Schule). Zij willen dat de sociologie kritischer is tegenover haar eigen methodologie, maar ook tegenover de maatschappij en de politieke economie. Daarom zijn ze

erg tegen onderzoek op aanvraag van de staat. Men moet voor ogen houden dat het voorwerp van de sociologie de samenleving is, anders krijgt men een sociologie "ohne Gesellschaft".

c. Het interactionisme

(Veel overgenomen van Weber)

Vorige benaderingen waren macrosociologisch, de volgende zijn microsociologisch.

Het interactionisme is gericht op de kleinschalige interactie tussen individuen en de wijze waarop hun gedrag gevormd wordt door allerlei sociale invloeden. De samenleving is een systeem van gemeenschappelijke betekenisgeving en begrijpen van wat we van elkaar verwachten. Hierdoor kunnen we met elkaar op voorspelbare wijze omgaan.

✧ Roltheorie

De samenleving doet ons bepaalde rollen spelen. = **dramaturgische benadering**. Het individu is niet belangrijk, enkel de rol die het speelt.

Sociale rollen = de rollen die door bepaalde individuen worden gespeeld in een bepaalde groep of in de samenleving als geheel. De mensen rondom ons leggen ons bepaalde rollen op doorheen hun verwachtingen en vice versa.

Opm: het rolperspectief heeft zijn beperkingen omdat veel interactiepatronen geen rolpatronen zijn. Het zijn geen functionele systemen.

Binnen de interactiesystemen kunnen we een onderscheid maken tussen 2 soorten:

- **functionele systemen:** in dit geval vindt de interactie plaats binnen de context van rollen.
- **Afhankelijkheidssystemen:** hier is het begrip rol van weinig nut, maar er is wel sprake van wederzijdse afhankelijkheid van de sociale actoren.

✧ Symbolisch interactionisme

Vanuit bepaalde verwachtingen worden ons rollen opgelegd, maar die moeten ook nog gecommuniceerd worden. Daarvoor moeten de betekenissen van de symbolen voor iedereen duidelijk zijn.

Dit communicatieproces en de wijze waarop het ons beïnvloedt is de basis van het symbolisch interactionisme.

Men legt zeer sterk de nadruk op het **samen** handelen. Het is een actief construeren van de sociale werkelijkheid.

Je moet je verplaatsen in de anderen = **role taking** (~ psychologie) Daardoor zijn sociale verhoudingen tot op zekere hoogte onvoorspelbaar.

Het verloop van sociale interactie is iets anders dan de afzonderlijke bedoelingen van de actoren. Mensen interpreteren en herinterpreteren voortdurend en gebruiken vaak dubbelzinnige symbolen waardoor conflict kan ontstaan.

Opm: Symbolisch interactionisme besteedt weinig aandacht aan lang bestaande structurele verhoudingen tussen mensen. Nochtans beïnvloeden die ook de interactie.

d. Ruilsociologie

De sociale WKH = geheel van ruilprocessen.

2 hoofdstromingen:

✳ **collectivistische ruiltheorie:** indirecte ruilverhoudingen (Lévi-Strauss)

✳ **individualistische ruiltheorie:** directe ruilverhoudingen (Homans)

Gedrag is een ruilhandel. => Je moet sociologische verschijnselen verklaren vanuit interactie tussen individuen. Mensen handelen uit eigenbelang: behoeften bevredigen is een beloning. (hedonisme)

Voor de verklaring van gedrag gebruikt men 5 proposities: succes-, stimulus-, waarde-, deprivatie-verzadigings- en frustratie-agressiepropositie. Dat zijn allemaal proposities uit leertheorie = reductionistisch.

Er is geen essentieel verschil tussen processen die gedrag verklaren op elementair niveau of op institutioneel niveau.

Functionalisme: sociale verschijnselen moet je verklaren vanuit hun functie in het geheel.

Ruiltheorie: Het geheel is de resultante van de kenmerken van de delen. Het is dus een **afhankelijke variabele**.

IV. Hoofdstuk 3: zelfdoding als voorbeeld

1. Inleiding

Hier wordt getoond hoe deze stromingen zich concreet vertalen naar het fenomeen zelfdoding.

2. Algemene oriëntatie van de sociologische zelfdodingstheorieën.

Durkheim: studie van zelfdoding = analyse van de sociale oorzaken van zelfdoding ><

Weber: niet starten bij de sociale structuur, maar bij het zingerichte handelen van de individuen.

3. De theorie van Durkheim: Le Suicide

Zelfdoding is niet individueel. De beslissing wel, maar de gevolgen niet.

a. Evaluatie van de psychologische verklaringen

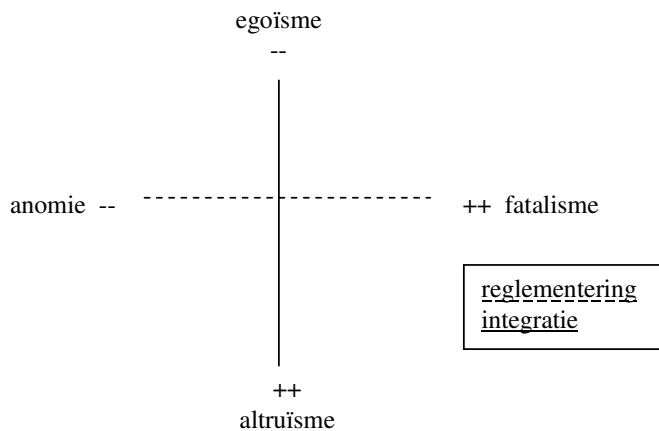
- × krankzinnigheid
- × klimaat
- × imitatie
- × alcoholconsumptie

Hij onderzoekt in alle arrondissementen van Frankrijk de correlatie tussen elk van de 4 psychologische verklaringen enerzijds, en de zelfdodingsratio (= verhouding van het aantal zelfmoorden t.o.v. het aantal inwoners ouder dan 15) anderzijds. Hij vond geen significant verband en besloot daarom dat de psychologische verklaringen niet deugden.

Opm.: Hij begaat hier echter een kanjer van een ecologische fout !!

Het is immers niet omdat er in een bepaalde regio weinig krankzinnigheid is, dat de individuen die zelfmoord pleegden niet krankzinnig waren.

b. Courant suicidogènes: integratie en reglementering

Integratie is een kenmerk van een sociale groep met relatief weinig over gemiddeld, tot relatief veel goed voelen van de individuen in de groep.

Naarmate de groepen (geen individuen!) verder van het centrum verwijderd zijn, komen ze bij een "courant suicidogène" en zijn er meer die zelfmoord plegen.

vbn:

egoïstische zelfdoding:

In WE sterk ontwikkelende regio's waren er in de 19de E meer zelfdodingen dan in streken waar er minder WE was.

Protestanten > katholieken > Joden.

In oorlog > vrede.

altruïstische zelfdoding: in een leger zijn meer zelfmoorden dan bij burgers.

anomische zelfdoding: bij economische crisis (+ of -) is er meer zelfdoding.

fatalistische zelfdoding: (daar gaat Durkheim niet erg in op): huwelijk werkt zelfdodingsbevorderend voor vrouwen en –belemmerend voor mannen.

4. De post-Durkheimiaanse ontwikkeling

a. Status-integratietheorie van Gibbs en Martin

Niet anomie, maar integratie is de belangrijkste term uit Durkheims werk, vinden ze. Het is echter een heel vage term, dus maken ze een eigen definitie: **sociale integratie** van een groepering is de graad van stabiliteit en duurzaamheid van de sociale relaties.

Op groepsniveau is dit slechts observeerbaar via een aantal partiële maten. Hun redenring verloopt als volgt:

Hoe lager de suïcideratio, hoe stabiele en duurzame relaties, hoe meer conformiteit met de sociale verwachtingen van anderen, hoe minder rolconflict, hoe minder individuen incompatibele posities bezetten, hoe meer statusintegratie.

Als men zich er goed bij voelt, is men geïntegreerd, anders probeert men zijn situatie te veranderen.

b. Subcultuurtheorie van Halbwachs (les suïcides)

Durkheim werkt te fragmentarisch. Het zijn al die ontwikkelingen tezamen die zelfdoding veroorzaken. Halbwachs past ook zijn definitie van zelfmoord aan: Zelfdoding is volgens hem: elk sterfgeval dat resulteert uit een daad die door het slachtoffer zelf gesteld is, met de intentie om te sterven, echter alleen als het geen zelfopoffering is.

Durkheim legt een cognitieve nadruk, terwijl H. de intentionele component benadrukt en bovendien zelfopoffering uitsluit.

De fatalistische zelfdoding is volgens hem zeer zeldzaam en de altruïstische is er geen. De andere typologieën werken samen, en niet afzonderlijk.

c. Vertikale en horizontale dwang van Henry en Short

(Dit is tegengesteld aan de status-integratietheorie)

Men vindt de reglementering juist het belangrijkste.

Er is horizontale dwang: van vrienden, gelijkgestelden, ...

Er is ook verticale dwang: van je baas, overheid, profs, ...

Als dat meer aanw. is, is er minder zelfdoding.

Zo kan men verklaren waarom er in hoge soc. klassen veel zelfdoding is: zij hebben geen verticale dwang, want staan zelf aan de top.

Volgens deze mensen is zelfdoding een daad van agressie tegen zichzelf.

5. De anti-Durkheimianen vertegenwoordigd door

Douglas: "The social meanings of suicide"

Douglas benadert het fenomeen zelfdoding op een totaal andere manier dan Durkheim. Hij zegt dat je hier niet kan baseren op statistieken, je moet je meer inleven in de situatie van die mensen (Weber). Douglas gaat bv. praten met de nabestaanden, leest afscheidsbrieven, dagboeken, ... Dat is het microsociologisch niveau.

Hij wilde aantonen dat bepaalde resultaten niet veroorzaakt worden door de sociologie, maar door de statistieken. Mensen die statistieken opstellen, worden beïnvloed door de buitenwereld.

vb.: Mensen vinden een zelfdoding in de familie vervelend en proberen het als een ongeval voor te doen

vb 2.: In de oorlog wordt iemand die zelfmoord pleegt gemakkelijker aanzien als oorlogsslachtoffer.

Douglas zegt dat dat invloed heeft op het classificatieproces. De verschillen in cijfers kunnen niet worden teruggevoerd tot 4 uitersten op 2 assen, maar zijn ontstaan door maatschappelijke druk. Een twijfelgeval wordt in 1 of ander vakje gestopt.

Douglas werkt met andere bronnen en komt ook tot andere resultaten dan Durkheim.

vb.: Zelfdoding als wraak, verlossing van lijden ... i.p.v. anomie, ...

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

6. De deviantietheorieën (theorieën die rekening houden met afwijking als oorsprong van suïcidaal gedrag)

Hier wordt uit de Durkheimiaanse en de Weberiaanse theorie een eclectische synthese gemaakt.

a. De deviantietheorie van Rushing

Zelfdoding wordt volgens hem vaak een aantal partij voorafgegaan door deviant gedrag. Dat kan zowel betrekking hebben op objectieve deviantie als op een sociaal proces waarbij het slachtoffer als deviant gedefinieerd wordt = **subjectieve deviantie**.

Als iemand als deviant wordt gedefinieerd, verliest hij een steunend sociaal netwerk waardoor soms zelfmoord veroorzaakt wordt.

b. De deviantietheorie van Breed (structureel-interactioneel)

Het sleutelconcept is hier: "verlies". (- van werk, van personen of van mutuality)

Of de persoon het zich inbeeldt of niet doet niet ter zake.

Breed vergelijkt suïcidale groepen met niet-suïcidale groepen en komt tot de conclusie dat de suïcidale groep gekenmerkt wordt door gerichtheid op culturele succesnormen, sterke gevoeligheid voor mislukking en onvermogen om wijziging aan te brengen in doelstellingen en rollen.

Na een mislukking zal de persoon zijn zelfevaluatie moeten staande houden. Of dit lukt of niet, hangt sterk af van de opvattingen die hij heeft over hoe anderen hem beoordelen.

Deze theorie is een structurele theorie omdat zelfdoding wordt gezien als het uiteindelijk product van structurele spanning; en interactioneel omdat de specifieke ontwikkeling naar zelfdoding een onmiddellijk product is van microsociale interactie.

Opm.: Er moet hier wel heel voorzichtig omgesprongen worden met gegevens op ecologisch niveau. vb.: Wie is er deviant ten opzichte van wie? Je kan deviant zijn t.o.v. de hele maatschappij, en toch in je omgeving passen.

7. De observationele leertheorie; de imitatie theorie van Philips

vbn.: Vaak plegen mensen zelfmoord 1 jaar nadat hun echtgenoot dat heeft gedaan; er zijn bekende bruggen waar men vaak zelfmoord pleegt: ...

Philips vraagt zich af of hier niets achter zit: heeft de publicatie van zelfdodingen in de krant invloed op het totaal aantal zelfdodingen? Hij ontdekte bv. dat er bij krantenstaking wel zelfdodingen waren, maar die werden niet gepubliceerd. Daardoor waren er nadien minder zelfdodingen.

Onderzoek: hij vergelijkt het zelfdodingscijfer per maand met het feit of er al dan niet zelfdoding op de voorpagina van de NY Times stond die maand.

Als er in april bv. een zelfdodingsbericht in de krant staat, zou het zelfdodingscijfer hoger moeten zijn dan het gemiddelde van de zelfdodingscijfers van de vorige en de volgende maand. (dit om seizoensinvloeden uit te schakelen) In 23 van de 35 gevallen was dit zo!

Als men dit aanneemt, zouden mensen die lijken classeren, ze na een zelfdoding in de krant makkelijker als zelfdoding opschrijven. Dan zou zelfdoding stijgen, maar het aantal camouflage-ongelukken zou dalen. Dat is echter niet het geval. Beiden stijgen! Het effect is dus nog groter dan hij dacht. Men pleegt meer zelfmoord en gaat ook meer zijn zelfmoord camoufleren. Zelfs het aantal ongevallen met meerdere passagiers stijgt.

Philips heeft andere verklaringen gezocht dan imitatie, maar heeft ze allemaal moeten verwerpen omdat ze niet strookten met de WKH.

Men heeft dit onderzoek proberen te repliceren in Nederland met de Telegraaf en in België met de Standaard, maar dat is bij beiden mislukt. De resultaten waren niet statistisch significant. In Amerika wel.

8. Conclusie

In het sociologisch onderzoek van zelfdoding komen 2 tradities naar voor:

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

a. die van het empirisch onderzoek (Durkheim)

Nadruk op macrosociologie: het is een vorm van sociaal systeemdenken met centrale begrippen zoals normen, institutie, sociale positie en rol, ...

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

b. die van de fenomenologische sociologie

Meer nadruk op het microsociologisch niveau. Centrale begrippen zijn: roluiding, subjectieve betekenisconstructie, interpretatie, ... Dit leunt sterker aan bij psychologie.

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

In veel sociologisch onderzoek wordt het menselijk gedrag geanalyseerd in termen van interactiesystemen, nl. de functionele systemen. Dat is bij zelfdodingsonderzoek echter niet zo. Dat komt waarschijnlijk doordat er in onze samenleving geen institutionalisatie rond zelfdoding bestaat. In Japan bv. bestaat dat wel: dat kan iemand die zich beledigd voelt, "Sepukku" plegen voor de deur van de "belediger" (exogene roldefiniëring: het rolgedrag wordt van buitenaf vastgelegd). Kamikazepiloten zijn hier ook een vb. van (endogene roldefiniëring: het rolgedrag is binnen een bepaald systeem voorgeschreven) Ook in psychiatrische instellingen kan zelfdoding beschouwd worden als rolgedrag, omdat dat daar soms verwacht wordt.

V. Hoofdstuk 4: Structuur en stratificatie

Mensen zijn elkaar voortdurend aan het evalueren en zijn in concurrentiestrijd. vb.: Knappe mensen hebben meer kans op de arbeidsmarkt.

Formatted: Bullets and Numbering

1. Structuur

Structuur: eigenschappen van het geheel als geheel. Het zijn niet de afzonderlijke delen die een bepaalde constructie onderscheiden van een andere, maar precies hun specifieke samenhang en ordening tot een geheel. Je moet dieper kijken dan alleen de oppervlakte. Ook op vlak van menselijk gedrag. Sociale structuur = de wijze van ordening van posities van groeperingen.

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Er bestaan verschillen van mening over de vraag wat de aard van die samenhang is, hoe die wordt tweeweggebracht en in stand gehouden.

Formatted

a. De functionalistische benadering (Parsons)

Parsons zegt dat de waarden en normen vorm geven aan de sociale structuur.

Formatted: Bullets and Numbering

b. De marxistische benadering

Marx beweert dat het juist andersom is.

Formatted: Bullets and Numbering

2. Stratificatie

Sociale stratificatie = een term die erop duidt dat de samenleving bestaat uit verschillende lagen die in een bepaalde orde tot elkaar staan. Het is een hiërarchische opeenstapeling. Er zijn verschillende dingen die mee bepalen tot welke laag iemand behoort.

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

De belangrijkste consequenties van je sociale positie zijn:

- x macht
- x aanzien
- x voorrechten

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Die 3 kunnen elkaar overlappen, maar dat is niet noodzakelijk.

Stratificatie wijst op ongelijkheid, die subjectief (opvattingen) of objectief (feiten) kan zijn. Je kan een sociale ladder opbouwen waarop je kan klimmen of dalen. Daarvoor gebruikt men criteria. Naar gelang de criteria kan je verschillende systemen onderscheiden:

- x Kastensysteem → Deze maatschappij bestaat uit rigide hiërarchisch geschikte en gesloten groeperingen van mensen. Je wordt op basis van geboorte gecategoriseerd. (je leven wordt erdoor bepaald) De sociale afstand tussen leden van de ene kasten en die van een andere uit zich ook in geografische afstand. (iemand's ras heeft veel invloed op zijn gedrag,.... omdat dit aangeboren is en je er dus niet vanaf geraakt)

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

* Standensysteem → Deze maatschappij kent een hiërarchische ordeing van sociale lagen die vooral bepaald wordt door sociaal aanzien, maatschappelijk positie en afkomst. Vooral voor de Verlichting kwam dit voor: clerus, boeren, adel, burgerij, ... (wordt je toegekend)

Formatted

* Klassensysteem → Klassen zijn omvangrijke categorieën van mensen die ten opzichte van de productiemiddelen een verschillende positie innemen. (zie Marx) Volgens Marx zijn er maar 2 klassen: ofwel buit je uit, ofwel wordt je uitgebuit. Er is echter nog een tussenklasse. Volgens Marx was die maar tijdelijk en ging ze wegebden, maar het tegengestelde is gebeurd.

Formatted

* Rangensysteem → Daar leven we nu in. De positie wordt toegewezen op basis van je persoonlijke verdienste. Hier is een hoge mate van **sociale mobiliteit** aanwezig. Bij de andere systemen niet omdat je daar zelf niets kan veranderen aan je positie. Mobiliteit wordt gemeten aan de hand van beroepsmobiliteit.

Formatted

* Probleem hierbij is dat men zich meestal beperkt tot mannen en dat men geen duidelijke uitspraak kan doen over huwelijken tussen vb. een prof. en een arbeider. Men gebruikt veel symbolen om aan de anderen te tonen welke positie men verworven heeft = **statussymbolen**.

Formatted

Er is van het eerste naar het vierde systeem een verschuiving van **toegewezen positie naar verworven positie**. Het gebeurt nier meer via geboorte, maar via studie en beroep/inkomen. Daarom investeert men zo veel in opleiding. (tegenwoordig is je consumeergedrag en je levensstijl zelfs belangrijker dan je beroep enzo)

Formatted

vb.:

<u>Arts</u>	<u>Arbeider</u>
<u>Hoge opleiding</u>	<u>Lage opleiding</u>
<u>Hoog inkomen</u>	<u>Laag inkomen</u>

Je kan van die 2 personen vrij eenvoudig zeggen voor welk soort partij ze stemmen, welke literatuur ze lezen, welke levensverwachtingen ze hebben, ...

Dat komt door tegenstellingen tussen sociale strata.

Er is duidelijk ongelijkheid tussen de mensen → ethisch probleem. Men doet veel om dat te veranderen, maar dat heeft weinig effect.

Mattheus-effect: Diegene die veel geeft, zal veel krijgen ook, hoewel hij het niet echt nodig heeft.

Formatted

vb.: Mensen die studeren zijn zelden kinderen van mensen met een laag inkomen. De overheid steekt veel geld in opleiding. Bijna alleen de rijken krijgen een opleiding. Het geld vloeit gewoon terug naar hen (door culturele druk).

vb.: Gezondheidszorg: Hogere klassen gaan sneller naar een specialist. Ze krijgen meer terugbetaald hoewel ze het niet echt nodig hebben.

Dit is een latent effect van het systeem. Het is niet zo bedoeld. De eigenlijke bedoeling was om het geld eerlijker te verdelen.

Formatted: Bullets and Numbering

3. Enkele recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

a. Beroepsbevolking

Totale bevolking			
Beroepsbevolking (20-64j)		Niet-actieve bevolking	
-- grensarbeid			
-- werkloosheid			
≡ binnenlandse werkgelegenheid			
<u>loontrekkenden</u>		<u>niet-loontrekkenden</u>	
<u>prive-sector</u>	<u>publieke sector</u>	<u>zelfstandigen</u>	<u>helpers</u>

p 95: tabel: voordat je zoiets kan interpreteren, moet je de absolute cijfers omzetten naar indexen. Pas dan kan je ze met elkaar vergelijken.

vb.:

	<u>mannen</u>	<u>vrouwen</u>	<u>mannen</u>	<u>vrouwen</u>
<u>1970</u>	<u>x1</u>	<u>y1</u>	<u>100</u>	<u>100</u>
<u>1971</u>	<u>x2</u>	<u>y2</u>	<u>x2/x1</u>	<u>y2/y1</u>
<u>1972</u>	<u>x3</u>	<u>y3</u>	<u>x3/x2</u>	<u>y3/y2</u>
<u>...</u>	<u>...</u>	<u>...</u>	<u>...</u>	<u>...</u>

Er is een toename van de werkgelegenheid. Dat komt door de hoge buitenshuistewerkstelling van de vrouwen en dat in de publieke sector (zie grafiek p 99)

(noot: mensen kosten de laatste 3 maanden van hun leven 80 % van wat ze in de rest van hun leven hebben gekost. Dat komt door het vele geld dat men geeft aan het in leven houden van de mensen.)

b. Evolutie van de arbeidsparticipatie (graf. p 102)

De laatste 2 decennia is de activiteitsgraad van de mannen gedaald, althans bij de jongeren en de ouderen. De middenmoot blijft hetzelfde. Bij vrouwen niet: hun activiteitsgraad is ook op middelbare leeftijd sterk toegenomen. Dat komt door de feminisering van het arbeidsaanbod. De 3 algemene trends die zich gevormd hebben zijn:

- ✗ verlate intreding
- ✗ algemene feminisering
- ✗ vervroegde uittreding

Er zijn nu dus vaak 2 inkomens per gezin, nl. in 2 op 3 gezinnen is dat zo. Het is de norm geworden. Je krijgt nu vaak het fenomeen van **balancing**: vroeger waren vrouwen in een opbouwpositie. Hun inkomen zorgde enkel voor wat extra'tjes bovenop het basisinkomen van de man. Nu zijn er ook vrouwen die meer verdienen dan hun man. Ze doen echter nog meer in het huishouden dan vrouwen die niet werken. Waarschijnlijk uit een soort schuldgevoel. De mannen proberen hun machtspositie te redden in bed.

Jobless growth = toename van productiviteit, ..., enkel door technologische vernieuwingen en niet door meer personeel aan te nemen.

Werkloosheid is moeilijk voor de mensen, niet alleen omdat ze dan een inkomen missen, maar ook omdat werk een mogelijkheid is tot persoonlijkheidsontwikkeling. Mensen halen daaruit zelfrespect en sociale waardering.

c. Interne arbeidsmarktverschuivingen

Wij leven in een postindustriële samenleving. Er is nog wel industriële activiteit, maar de WE en technische ontwikkeling heeft haar betekenis veranderd. Industrie is sterk afgebouwd, terwijl de tertiaire en quataire dienstensector sterk ontwikkelden.

d. De sociale hordenloop van vrouwen

Vrouwen hebben al heel wat van hun achterstand ingehaald, maar nog niet helemaal. Mannen werken nog altijd in meer hiërarchische functies dan vrouwen. = **seksuele segregatie** = de specifieke aan- of afwezigheid van manne of vrouwen in bepaalde sectoren of beroepen. Vrouwen zijn actief betrokken op de arbeidsmarkt, maar ze bepalen ze niet.

VI. Hoofdstuk 5: Cultuur

1. Cultuur: betekenis en relevantie

De term cultuur is in de sociologie niet positief of negatief gekleurd. Het gaat niet om de schone kunsten, ...

Cultuur = het totale sociale erfgoed van de mensen.

Cultuur is zeer verschillend van natuur. Aan natuur kan je niets veranderen, maar aan cultuur wel. Dat is een leerproces.

Men spreekt ook wel van **nature** (Darwin: natuurlijke selectie)>> **nurture** (Lamarck: doorgeven van verleden ervaringen)

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Een mens wordt heel hulpeloos geboren. Het is een tekort-wezen. Dankzij de cultuur wordt dit tekort opgevuld.

Je kan een onderscheid maken tussen materiële en immateriële cultuur.

Materiële cultuur = het geheel van materiële producten van de menselijke activiteit.

Immateriële cultuur = de opvattingen die door meerdere personen gedeeld worden en die als functie hebben het sociaal gedrag te specificeren en de verduurzamen.

Cultuur is **extern**: je ervaart ze als voorgegeven en oefent een sterke dwang uit op de actoren om zich te conformeren. Nochtans is **internalisatie** ook heel belangrijk: de waarden en normen worden geabsorbeerd en ze worden door opvoeding en socialisatie een deel van de persoon zelf.

2. **Cultuurelementen: waarden, normen en instituties**

→ Daarbinnen meot een mens zich bewegen. Je moet je eraan houden. **Waarden** zijn abstracte, collectieve voorstellingen omtrent wat als goed wordt beschouwd. Je kan een onderscheid maken tussen dominante en secundaire waarden. **Normen** zijn concrete invullingen van waarden. Het zijn verwachtingen over hoe men zich moet gedragen en wat men dient te laten. Er zijn mogelijkheden om overtreding te bestraffen en het tegengestelde te belonen, sancties.

Er kan conflict ontstaan tussen verschillende waarden. (vb.: Am: Republikeinen >< Democraten)

Instituties zijn waarden en normen die een geheel vormen. Het zijn gehelen van regelingen op een bepaald terrein. vb.: het huwelijk, de politie, ... Zelfs op terreinen waar je dat niet verwacht zijn er vaak culturele verschillen.

De normen en waarden vormen een **patroon**: je kan dat niet zomaar veranderen.

vb.: in 19de E: kolonisatiepolitiek van het westen heeft veel – gevolgen gehad: o.a.: de **onnatuurlijke grenzen van Afrika**.

Bij poging tot verandering krijg je vaak conflicten. Als je 1 element wil veranderen, heeft dat vaak invloed op andere elementen.

vb van een conflict: Men kan een baby van 500 gram in leven houden. Is dat ethisch en economisch verantwoord of niet? Andere vbn.: IVF, HUGO-project, ...

= **cultural lag theorie**

3. **Oorzaak van de culturele verschillen**

Wij hebben de neiging andere culturen als minderwaardig te beschouwen omdat we weinig met hen in contact komen = **etnocentrisme**. Daar komt kritiek op vanuit het **cultuurrelativisme**: er is geen norm die zegt welke cultuur beter of slechter is. Zelfs de meest vreemde gebruiken hebben een betekenis binnen de gegeven **sociaal-culturele ruimte** een zin. Vergelijken van culturen kan je heel wat leren: wie alleen zijn eigen cultuur kent, kent ook die niet.

Factoren die een rol spelen bij het tot stand komen van de culturele verscheidenheid:

× de omgeving (vb.: Eskimo's kennen veel soorten sneeuw)

× de aard van de beschikbare materialen

× de mate van contact met andere culturen (diffusie van cultuurelementen)

Er zijn verschillende opvattingen over de herkomst van cultuur:

× materialisme (Marx): De materiële omstandigheden bepalen je bewustzijn.

× idealisme: De sociale WKH schuilt in de hoofden van de mensen en bestaat uit hun opvattingen.

4. **Cultuurpatroon**

(zie hoger bij puntje 2)

5. **Subculturen**

Dé cultuur bestaat niet. Er zijn heel veel subculturen.

Een **subcultuur** bestaat uit elementen van de dominante cultuur, maar heeft daarnaast ook een aantal typische kenmerken, die de betrokken subcultuur op een aantal (belangrijke)

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

punten onderscheidt van de dominante cultuur. Daardoor krijgen de leden een **aparte identiteit**.

Er zijn door Linton 3 soorten cultuurelementen onderscheiden:

- * **universals**: worden door alle leden van de samenleving gedeeld
- * **specialties**: zijn typerend voor leden van bepaalde groeperingen
- * **alternatives**: staan ter vrije keuze van iedereen

6. Cultuuroverdracht

Fundamenteel begrip is hier **socialisatie** = het aanleren van rollen.

Rollen = de verwachtingen die aan een bepaalde positie verbonden zijn.

Cultuuroverdracht = culturele elementen worden overgedragen van de ene groepering, sociale rang of generatie op de andere. Het eindproduct kan anders zijn dan de bedoeling was.

Machtsverhouding speelt een belangrijke rol: hoe groter de macht, hoe meer invloed. Toch kan cultuuroverdracht ook van beneden naar boven verlopen. (vb.: jeans)

Enculturatie = het overdragen van opvattingen in een samenleving aan personen die in die samenleving geboren zijn.

Acculturatie = het aanleren van een andere cultuur dan die van de eigen samenleving.

Internalisatie = het resultaat van beide processen. Er is geen externe dwang nodig om je aan de nieuwe normen te houden.

Er kan ook cultuuroverdracht plaatsvinden tussen grotere sociale gehelen dan individuen:

- * **in de tijd**: de oudere generatie geeft zijn cultuur door aan de jongere: conserveren van de bestaande cultuur, traditie.
- * **in de geografische ruimte**: tussen verschillende streken.
- * **in de sociale ruimte**: tussen sociale rangen. (vb.: het staat om rond te rijden in een geit, geen TV te hebben, ... = omgekeerd snobisme)

Macro-sociologisch: cultuuroverdracht	in de tijd	in de geografische ruimte	in de sociale ruimte
Micro-sociologisch: socialisatie	enculturatie	acculturatie	acculturatie

VII. Hoofdstuk 6: Microsociologie

(sluit dichterbij psychologie en sociale psychologie)

1. Sociale organisatie

Alle menselijke groeperingen werken samen om doelen te bereiken die ze apart niet kunnen bereiken. Coördinatie, afspraken, accurate voorspellingen zijn hierbij essentieel. Daarnaast hebben we ook expliciete regels (normen) nodig die zeggen hoe men zich ten opzichte van elkaar en de tegenpartij moet gedragen. Als men zich daar niet aan houdt, kan er ingegrepen worden door straffen. In het tegengestelde geval kan er beloond worden.

2. Sociale controle

= de manieren waarop individuen elkaar wederzijds controleren op de naleving van regels, waarden en normen. In engere zin is het de verschillende middelen waardoor een samenleving weerspannige leden tot de orde roept. Het is nauw verbonden met macht. De vorm die sociale controle aanneemt, wisselt met het doel en de aard van de groep in kwestie. Gekendste middel van sociale controle is fysiek geweld.

Berger vergelijkt de sociale controlemechanismen met een stel concentrische cirkels:

De buitenste cirkel is het **juridisch en politiek stelsel**, waaronder men gedwongen is te leven.

De volgende cirkel is het **stelsel van de moraal, de zeden en de gewoonten**. Enkel de onmisbaarste aspecten hiervan zijn in wetten vastgelegd. Toch kan men zich niet zomaar aan de rest onttrekken want daar spelen andere middelen van sociale controle in mee.

Middelen der sociale controle:

- * economische pressiemiddelen

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

- * Controle vanuit de beroepsstructuur (is zeer belangrijk omdat je beroep beslissend is voor je plaats in het stelsel van sociale stratificatie)
- * Ridiculisering en roddel
- * Uitsluiting

3. Microsociale interactie

= patroon van tussenmenselijk gedrag en contact in kleine groepen.

De wijze waarop dit gebeurt, wordt mee bepaald door de normen en regels van de cultuur. Wanneer mensen dezelfde definitie van de situatie hebben, ontstaat enige sociale orde. Men weet wat men van elkaar kan verwachten en hoe men zich moet gedragen. Dit gebeurt voor een groot stuk onbewust.

Het gaat verder ook om de manier waarop **individuen elkaar wederzijds en systematisch beïnvloeden = sociale interactie.**

Basisgedachte hiervan is dat mensen samen handelen. Niet alleen meewerken, maar ook tegenwerken. Meestal maken mensen elkaar door **communicatie (verbaal en non-verbaal)** duidelijk wat ze van elkaar verlangen.

Binnen communicatie en interactie kunnen verschillende significante aspecten onderscheiden worden:

- * aantal personen
- * frequentie
- * regelmaat
- * aard
- * duur
- * uitgebreidheid

4. Positie

= de plaats die iemand in de maatschappij of in een groep inneemt in verhouding tot de anderen.

Naarmate een maatschappij complexer wordt, neemt het aantal posities en de verscheidenheid daarvan toe en de overzichtelijkheid af.

De sociale positie situeert iemand in een context. Je kan dan meteen vanalles zeggen over wat van die persoon verwacht wordt omdat we weten dat elke positie een net van andere posities met zich meebrengt. (= **positieveld**)

Posities zijn onafhankelijk van de individuen die ze bekleden. Ze zeggen niets over iemands persoonlijkheid, maar wel over zijn formele relatievelden.

Niet alle posities worden op dezelfde manier bereikt:

toegewezen: o.a. biologische kenmerken enz.

verworven: hier ligt een element van keuze aan de basis.

Je hebt ook zeer vaste of zeer vluchtige posities met dar tussenin: de interimposities.

Aan posities wordt door andere mensen een zekere waardering gegeven. = **sociale status of**

prestige. Naargelang van het criterium zijn er diverse **positieladders.** Doorgaans zijn de mensen op deze diverse ladders op een gelijk niveau geplaatst. = **positiecongruentie of – consistentie.** Het tegengestelde = **positie-incongruentie of –inconsistentie.** Dit laatste kan tot hoge spanningen leiden. (vb.: Een zwarte met een hoge academische opleiding)

5. Rollen

= de gedragingen die met een bepaalde positie verbonden zijn. Een rol is het geheel van de meer of minder bindende verwachtingen ten aanzien van het gedrag van de positiebekleder. (tot op zekere hoogte geïnstitutionaliseerd)

Rollen zijn veelzijdig, maar bieden ook een zeker speelruimte waardoor gemakkelijk conflicten ontstaan.

De 3 kenmerken van de sociale rol:

- * Het is een complex van gedragsvoorschriften, onafhankelijk van het individu,
- * De inhoud wordt niet door een individu bepaald, maar door de maatschappij,

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

* De rol stelt een eis aan het individu zodat het er zich niet zonder schade aan kan onttrekken.

Formatted

Er zijn 3 soorten verwachtingen:

* Moet- verwachtingen: hieraan kan je je slechts onttrekken met het risico van gerechtelijke vervolging. De moet-verwachtingen zijn de harde kern van elke sociale rol. Ze zijn geformuleerd en er bestaan sancties voor.

Formatted: Bullets and Numbering

* Plicht-verwachtingen: deze zijn bijna even dwingend als de vorige. Ook hier overwegen de negatieve sancties, maar wie zich eraan houdt, kan op sympathie rekenen van de anderen.

Formatted

* Kan-verwachtingen: deze zijn niet zo dwingend. Hier overwegen de positieve sancties.

Formatted

Formatted

Sociale posities impliceren een aantal rollen, maar die mag je vrij invullen. Rolverwachtingen zijn niet alleen een last. Ze vergemakkelijken ons het leven door ons zekerheid te geven.

1 Mens bekleedt verschillende posities van waaruit hij uiteenlopende verwachtingen kan hebben. Bij 1 positie horen dus meerdere rollen (= rollenveld) Daardoor wordt de bekleeder van 1 bepaalde positie geconfronteerd met uiteenlopende verwachtingen. (= rollenconflict)

Formatted

Formatted

Wanneer een persoon geconfronteerd wordt met niet te combineren verwachtingen ten aanzien van 1 bepaalde positie die hij bekleedt, spreekt men van een intern rolconflict.

Formatted

Positieset = het geheel van posities dat verenigd is in 1 persoon. Wanneer een persoon nu geconfronteerd wordt met niet te combineren verwachtingen tussen verschillende posities van zijn set, spreekt men van een extern rolconflict.

Formatted

Formatted

Rolattributen = uiterlijkheden die dienstig zijn of dienst doen als herkenningmiddel. (ze zijn nodig om die bepaalde rol te spelen)

Formatted

Formatted

Statussymbolen = uiterlijkheden die verwijzen naar prestige, status, macht en dergelijke. (ook niet altijd nodig)

Formatted

(vaak kan 1 voorwerp zowel dienst doen als statussymbool en rolattribuut tegelijk)

Er is nog een verschil tussen statussymbolen die bedoeld zijn om de positie die men bekleedt te bevestigen, en statussymbolen die bedoeld zijn om bij te dragen tot het verwerven van een positie. In dit laatste geval spreekt men van anticiperende socialisatie.

Formatted

Formatted

Formatted

6. Sociodynamische aspecten van de sociologie (de roltheorie)

Formatted: Bullets and Numbering

vb.: Artsen moeten zich een hele reeks typische eigenaardigheden aankweken omdat dat zo verwacht wordt bij hun rol. Zo kust een verliefd koppel elkaar omdat dat past bij hun rol.

Formatted

Maar het is ook door het kussen dat ze nog verliefder worden!! Mensen worden hun rol.

Formatted

Zulke uitingen zijn niet enkel gevolg, maar ook oorzaak van die toestand. Soms zou men zelfs nooit verliefd geworden zijn, had men niet gekust. Dan is de oorzaak dus enkel sociologisch!!

Men is zich hier zelden van bewust. Daaraan ontleent dit proces juist zijn kracht.

Het is de samenleving die iemands identiteit vaststelt, ondersteunt en wijzigt. Dit sluit niet uit dat men wordt geboren met bepaalde eigenschappen, die onafhankelijk zijn van de

sociologische omgeving waarin ze zich zullen moeten ontplooiën. Er is wel een zeer grote invloedruimte voor sociale beïnvloeding. Mens zijn, betekent nog altijd: als mens aanvaard worden. Wordt deze erkenning plots ingetrokken, dan zal ook snel het zelfbeeld ineensorten.

vb.: Als men plots van eerzaam burger tot gevangene wordt, dan zit men niet meer in de vertrouwde omgeving waardoor men vroeger bevestigd werd. Men moet zich reïntegreren.

Mensen kiezen hun vrienden zo uit dat deze hun gedrag bevestigen. Soort zoekt soort dus.

Formatted

Als de roltheorie consequent wordt uitgewerkt, geeft ze ons niet alleen een handig middel om verschillende sociale situaties kort samen te vatten, ze geeft ons ook een sociale antropologie: een visie op de mens, gebaseerd op zijn leven in de maatschappij.

Formatted

Verband tussen roltheorie en controlesystemen: persoonskeuze. Ieder sociaal systeem selecteert de personen die het nodig heeft om te kunnen functioneren, terwijl degenen die er niet inpassen, verwijderd worden.

Het is niet omdat er bepaalde mensen aanwezig zijn, dat er een bepaalde institutie ontstaat, maar juist andersom. En vindt de institutie niet de mensen die ze nodig heeft, dan creëert ze ze.

Die rol aankweken is een leerproces: je komt in contact met **significante anderen** (meestal de ouders) en van hen neem je de rolverwachtingen over. Later verbreedt dat leerproces zich tot de hele maatschappij: **gegeneraliseerde anderen**.

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

VIII. Hoofdstuk 7: bevolking: demografische en sociologische aspecten

1. Inleiding

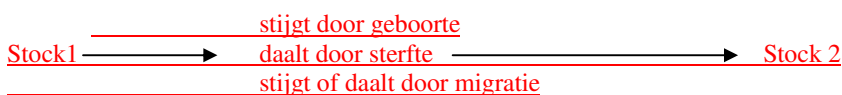
Demografie (volksbeschrijving) sluit nauw aan bij sociologie. Het is het **beschrijven van de structuur en de evolutie van de bevolking**. Het (on)belang van iets is niet af te leiden uit de kwantiteiten, maar uit de maatschappelijke verhoudingen die eraan ten grondslag liggen.

Formatted

Op 1 u komen er 10 000 mensen bij. Er is enorm veel rijkdom en toch is dat een klein stuk van de wereld. Als heel de wereld dezelfde luxe zou hebben als wij, zouden de grondstoffen 150 x sneller slinken. Wij ervaren dit niet sterk omdat wij onze grondstoffen elders gaan roven! De Duitsers bv. halen jong intellect uit de arme landen = **selectieve migratie**.

Formatted

2 Basiscomponenten die impact hebben op de bevolkingsgroei: geboorte en stefte.

Stockstatistiek   Lopende statistiek

De stock zegt niet veel over de lopende statistiek.

Kenmerken van de stock: **geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, nationaliteit**.

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

2. Omvang van de bevolking

België is zeer dicht bevolkt, wat zeer grote gevolgen heeft voor productie, distributie en consumptie.

Onze bevolking groeide de laatste decennia maar zeer langzaam. Wel zijn er verschillen tussen de gewesten: het bevolkingsaandeel van Vlaanderen nam toe ten koste van zowel Wallonië als Brussel. Dat blijft zo in de toekomst. (tabel 1 p 154 en 2 p 155)

Tussen economie en bevolking is er steeds spanning: wanneer het bevolkingsaantal toeneemt, kan de economie niet volgen, wat leidt tot verarming. = **ijzeren loonwet**.

Formatted

Thomas Malthus: bevolking groeit volgens een meetkundige reeks, terwijl de bestaansmiddelen slechts kunnen toenemen volgens een rekenkundige reeks. Dat leidt tot spanning, evenwicht, spanning, ... = **een cyclische beweging**.

Formatted

Easterlinhypothese: personen uit grote geboortecohortes worden later geconfronteerd met spanningen op de arbeidsmarkt, ... en daarom zullen zij minder kinderen krijgen. Voor kleine cohortes geldt het tegengestelde. Zo ontstaat telkens een nieuw evenwicht.

Volgens deze opvatting is de industriële revolutie in het westen mogelijk geweest dankzij forse bevolkingsdruk. De kritische vraag die hieruit voortvloeit is of de huidige vermindering van de bevolkingsgroei zal leiden tot een daling van de economische welvaart. Of is er een verschil tussen korte- en lange termijneffecten?

Korte: gunstig want de economische koek moet onder minder mensen verdeeld worden.

Lange: ongunstig want er ontstaan spanningen op de arbeidsmarkt: als de groep jonge arbeidskrachten klein is, worden onevenredig hoge lonen uitbetaald. Dat stimuleert niet tot het nemen van risico's en investeren.

Volgens deze visie leidt een lage bevolkingsgroei (of zelfs -afname) tot afnemend dynamisme en minder innovatie.

(tabel 3 op p 157: voorspellingen van de evolutie van de bevolking van de EG)

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

3. De ongelijke kansverhouding en de man-vrouwrelatie

a. Biologische achtergrond van de geslachtsverhouding

Er worden ongeveer evenveel jongens als meisjes geboren. Dat lijkt op het eerste zicht evident: voor seksuele voortplanting is een partner nodig en een gelijk aantal jongens en meisjes komt neer op universele paring. Zo eenvoudig is het echter niet. 1 Mannetje kan

Formatted

meerder vrouwtjes bevruchten, dus op vlak van voortplanting zal een populatie met meer vrouwen dan mannen het halen op een populatie met een gelijk aantal van beiden.

Hoe komt het dan dat er toch ongeveer evenveel mannen als vrouwen zijn?

Fisher: Wanneer 1 van de seksen schaarser is dan de andere, hebben organismen die in het schaarse geslacht investeren een groter reproductief succes dan de organismen die dat niet doen.

Bij mensen worden er eigenlijk iets meer mannen geboren dan vrouwen. Dat heeft veel gevolgen voor allerlei maatschappelijke ontwikkelingen.

b. Gevolgen voor het huwelijk

Verhouding van het aantal mannen tot het aantal vrouwen = **sekseratio of geslachtsverhouding**. Dit wordt gewoonlijk uitgedrukt als het aantal mannen per 100 vrouwen. Bij de geboorte zijn dat er ongeveer 105. In de hogere leeftijdscategorieën is dat lager omdat mannen vroeger sterven dan vrouwen. (figuur 1 p 162)

Theorie van Guttentag en Secord:

Tot ongeveer 40 jaar zijn er meer mannen dan vrouwen. Daardoor hebben jonge vrouwen meer huwelijkskansen dan mannen. Dat is het uitgangspunt voor G en S van een macrostructurele ruiltheorie die de geslachtsverhouding in verband brengt met de economische, de sociale en de culturele mogelijkheden en moeilijkheden van mannen en vrouwen met zichzelf en met elkaar.

Ongelijke geslachtsverhoudingen hebben een effect op de **dyadische macht** van de mensen in hun interpersoonlijke relaties. Leden van de minderheidsseks zijn minder afhankelijk van hun partner omdat zij meer potentiële alternatieven hebben. Ze hebben dus meer dyadische macht. Ze zullen hoger gewaardeerd worden en men zal niet snel van hen scheiden omdat ze al zo schaars zijn. Ze worden afgeschermd van onderwijs en arbeid, omdat ze toch niet hoeven te streven naar economische onafhankelijkheid omdat ze nogal gerust zijn dat hun partner bij hen zal blijven (zoals hierboven al is gezegd). Voor opwaartse sociale mobiliteit volstaat het een man te huwen met een hoog socio-economisch niveau.

Om dit systeem te continueren, is trouw in de relatie belangrijk. Binnen deze relatie is er een uitgesproken traditionele arbeidsverdeling.

G en S gaan ervan uit dat de effecten van de dyadische macht voor mannen en vrouwen gelijk zijn. Dat is niet realistisch. Mannen hebben namelijk meer **structurele macht**.

Het is paradoxaal dat een hoge sekseratio de dyadische macht van vrouwen vergroot, maar tegelijkertijd de structurele macht van mannen activeert en daardoor de dyadische macht van de vrouwen beperkt.

Een lage sekseratio heeft ongeveer het tegenstelde effect en bevordert zelfs de groei van het feminisme. Vrouwen moeten nu voor zichzelf zorgen en infiltreren op de arbeidsmarkt.

Mannen hebben nu meer **bargaining power** wat neerkomt op "a favorable balance of exchange". Er is keuze genoeg !

Niet alleen geboorte- en sterftecijfers beïnvloeden de sekseratio, maar ook vb een oorlog.

Neem nu WO II. Vlak daarna kregen we een babyboom. Dat maakt dat er in '47 meer meisjes geboren werden, dan er jongens geboren waren in '45. Daardoor zijn er later, als deze mensen huwen, te weinig jongens. Er was een toename van het aantal buitenechtelijke geboorten, het aantal ongehuwde koppels, ...

Tabel 4 op p 166 toont wel een evolutie in de richting die G en S beschreven, maar het is nooit tot een omkering van de sekseratio gekomen. Toch waren er gelijkaardige effecten als bij de landen waar die omkering er wel is geweest. (o.a de USA). De sekseratio en sociaal-culturele ontwikkelingen lopen dus minder mooi samen dan G en S hadden verwacht.

c. Gevolgen voor hertrouw

De sterftkans is voor mannen op elke leeftijd hoger dan voor vrouwen (figuur 2 op p 168). Daardoor draait de sekseratio om vanaf 45 jaar. De huwelijkskansen zijn voor die leeftijd dus hoger voor mannen dan voor vrouwen. Meestal gaat het dan om hertrouwers. Voor de gevolgen hiervan geldt de theorie van G en S niet. We geven hier een aantal andere elementen.

Mannen overlijden vooral als gehuwde, vrouwen als weduwe.

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Mannen hebben een hoger hertrouwkans door mannelijkmoversterfte, maar ook doordat ze altijd al een groter hertrouwedrag hebben. Er blijven dan steeds minder en minder mannen over tegenover veel te veel vrouwen. Bovendien is de man liefst een paar jaar ouder dan de vrouw (en hoe hoger de leeftijd, hoe minder mannen er zijn).

Figuur 5 op p 170 bevestigt wel dat er in verhouding meer mannen hertrouwen dan vrouwen, maar toch is dit verschil te klein ten opzichte van het aantalsverschil tussen weduwen en weduwnaars. Er speelt hier ook een culturele factor een rol: er is meer sociale weerstand tegen hertrouw van weduwen dan van weduwnaars. Voor gescheidenen is het ingewikkelder: hun hertrouwintensiteit is hoger dan die van verweduwde, en zelfs hoger dan de eerste-huwelijkskans van nooit eerder gehuwden. De ratio tussen het beschikbare aantal mannen en vrouwen speelt dus een kleinere rol in de hertrouwkans.

Op jongere leeftijd speelt nog een andere factor een rol, nl. dat de kinderen nog thuis wonen en ook hun zegje doen over al dan niet hertrouwen. Vooral vrouwen hebben hiervan last, omdat meestal de kinderen na scheiding bij de moeder gaan wonen.

d. Conclusie

Bij kunstmatige inseminatie is het mogelijk het geslacht te kiezen. We moeten daarvoor opletten want dat kan op lange termijn de sekseratio beïnvloeden en effect hebben op alle besproken vlakken.

4. Leeftijd: ontgroening en vergrijzing

3 Kenmerken:

- * algemene veroudering
- * veroudering van de bejaarden
- * veroudering van de beroepsbevolking

In België verminderen het aantal en het aandeel van jongeren, terwijl die van ouderen toenemen. = ontgroening en vergrijzing. Vroeger was dit niet zo ; toen kon men nog spreken van een leeftijds piramide. Het ziet er naar uit dat die piramide nu gaat uitgroeien tot een paddestoel (zie p 173 en 174). Zo een drastische verschuiving in de leeftijdsstructuur heeft zware gevolgen voor het hele economische, politieke, sociale en culturele leven.

De ouderdomsindex geeft de verhouding weer van de niet meer actieve bevolking (60 jaar en ouder) ten opzichte van de jongeren jonger dan 15 jaar (tabel 5 p 175).

De pensioenindex geeft de verhouding weer van de niet meer actieve bevolking t. o. v. de mensen tussen 14 en 59 jaar.

Het ontgroenings- en het vergrijzingsproces zijn in Brussel en Wallonië verer doorgezet dan in Vlaanderen, maar Vlaanderen is bezig dat verschil in te halen (tabel 6 p 176). Over afzienbare tijd zal het zelfs in Vlaanderen sneller gaan. Reden: na de eeuwwisseling zal de veroudering nog toenemen door de te verwachten instroom van de grote cohortes geboren na de 2de WO (tabel 7 p 177).

5. Generaties

Een leeftijdsgroep is meer dan een verzameling mensen van dezelfde leeftijd. Het is ook een sociaal product en een sociale constructie. Leeftijdsgroepen hebben zeer uiteenlopende belangen. Daardoor kunnen er tussen deze groepen conflicten ontstaan. Die kunnen zowel betrekking hebben op de maatschappelijke als op de culturele positie.

Het eerste duidt de plaats aan die groepen innemen binnen het bestaande systeem van sociale stratificatie. Het tweede is de wijze waarop men zichzelf en anderen in de samenleving ziet, en hoe men denkt dat anderen hierover oordelen.

a. De mens is een generatie

Als we de Belgische bevolkingspiramides bekijken, kunnen we een aantal demografische breuklijnen onderkend worden: de groep geboren voor WO II, de babyboom generatie van na WO II en de generatie geboren na 1960.

Kenmerkend voor grote leeftijdsgroepen is dat de leden onmogelijk allemaal met elkaar kunnen interageren of communiceren. Wel kunnen ze een aantal gemeenschappelijke waarden, normen en belangen hebben. Er kan een tijdelijke of duurzame samenhangigheid

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

ontstaan. Op basis daarvan kunnen hechte groepen ontstaan die hun identiteit ontlene aan een gezamenlijke afkomst, het spreken van een zelfde taal, het opvoeren van dezelfde sociale rituelen, enz. In die zin 'verstaan' leden van een zelfde generatie elkaar. Ten opzichte van elkaar zijn generaties echter tot op zekere hoogte vreemden.

b. Een generatie in de mens

De evolutie van het aantal en het aandeel van de verschillende leeftijdsgroepen ligt mee aan de basis van sociale spanningen tussen deze groepen. Er ontstaat een vergroting van de sociale afstand met nieuwe patronen van marginalisering, achterstand en zelfs achteruitstelling. De uiteenlopende belangen van verschillende leeftijdsgroepen kunnen in een bepaalde demografisch-maatschappelijke context een sterk conflictueel karakter vertonen. Vb.: De lage status en de relatieve machteloosheid van de jongeren leiden ertoe dat in tijden van economische neergang de negatieve gevolgen ervan op hen worden afgewenteld, en dat in tijden van voorspoed de positieve gevolgen hen in mindere mate bereiken. De ouderen daarentegen hebben het de laatste 2 decennia veel beter gehad, o.a. doordat de welzijnszorg voor ouderen grotendeels een overheidsaangelegenheid is geworden. Voor jongeren is dat beperkt tot de gezinnen.

Door de grote omvang van de groep actieven is het voor jongeren ook moeilijker om op de arbeidsmarkt te geraken. Dit verklaart de aversiviteit bij jongeren ten aanzien van een systeem van positietoewijzing waarin leeftijd en/ of anciënniteit een dominante rol spelen. In de plaats komt bij hen vaak het neoliberale gedachtegoed naar voren. Ze willen dat posities worden toegewezen op basis van kennis.

De spanning tussen jongeren en ouderen op de arbeidsmarkt wordt vaak nog versterkt doordat de telematica zich zo snel ontwikkelt. De ouderen staan daar vaak nogal negatief tegenover en willen geen nieuwe dingen leren, terwijl de kennis van de nieuwe communicatietechnieken bij jongeren juist heel goed is. Dus, hoewel ze vaak meer kennis hebben, wordt hen toch niet de positie gegeven die daarbij hoort. Dat leidt tot individuele frustratie.

c. Geld voor later

Een ander terrein waar spanning tussen de leeftijdsgroepen zich laat voelen is het pensioenstelsel. Vooral omdat deze sector van de sociale zekerheid erg gevoelig is voor demografische ontwikkelingen.

Tot het begin van de 20ste E vond de zorg voor de zwakkere generaties plaats in natura en dan nog op vrijwillige basis. Tijdens de 20ste E is dit veranderd doordat er wettelijke voorzieningen werden uitgebouwd voor verplichte inkomensoverdracht. Dit betekent dat de betekenis van kinderen als investering in de toekomst aan belang inboet, ten minste op **microsociologisch** niveau. Immers, of je nu veel kinderen hebt of niet, als je oud bent, krijg je allemaal een uitkering. Op **macrosociologisch** niveau blijft men echter afhankelijk van de volgende generatie want het is met hun bijdrage dat de pensioenen worden betaald. (=

repartitie- of omslagstelsel)

Probleem: de actieve bevolking zal de komende 20 jaar niet afnemen omdat de daling van de mannelijke beroepsbevolking gecompenseerd zal worden door de toename van de vrouwelijke beroepsbevolking. Het aantal pensioentrekken zal sterk toenemen. Daardoor zal de actieve bevolking meer moeten bijdragen om die pensioenlast nog te kunnen dragen. De toekomstige bejaarden (gezinnen) zullen bovendien hogere pensioenen ontvangen dan hun voorgangers.

3 redenen:

- ×** De pensioenen die na 1955 zijn opgebouwd, zijn niet meer berekend op basis van forfaitaire bezoldigingen, maar o.b.v. werkelijke (hogere) bezoldigingen.
- ×** Het aantal gezinnen met 2 pensioenen neemt toe.
- ×** Het mabtenarenkorps (dat 20 % van de actieve bevolking uitmaakt) veroudert.

Men hoort steeds vaker ongeruste stemmen die zich afvragen of het huidige systeem nog wel uit te houden blijft, daar de vergrijping sterk toeneemt. Daarom wordt vaak voorgesteld het huidige repartitiesysteem te vervangen door een systeem van kapitalisatie of fondsvorming. De individuen bouwen dan zelf hun toekomstig pensioen op.

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

d. De seniorboom

De daling van het aantal geboorten en de langere levensverwachting leiden tot veroudering van de bevolking (tabel 8 p 185). Bovendien neemt het aantal hoogbejaarden toe. Dat is een dubbele vergrijzing of een vergrijzing binnen de vergrijzing (tabel 9 en 10 p 186). Daardoor zal het overwicht van de vrouwen binnen de bejaardengroep nog verder toenemen, want vrouwen hebben een hogere levensverwachting. Ook kan het aantal alleenstaanden toenemen, een groep die bij toenemende hulpbehoefendheid meer en meer beroep zal doen op professionele zorgverstrekkers. Dat wordt niet uitbetaald door de bestaande ziekteverzekeringen en kan door de hoge kost niet gedragen worden door het individueel pensioen.

Afhankelijkheidsratio = het aantal personen van 65 jaar en ouder t.o.v. het aantal personen tussen 25 en 64 jaar. Het is de verhouding van de niet meer actieven t.o.v. de actieven. Dat wordt uitgedrukt in het aantal 65-plussers op 100 65-minners. (tabel 11 p 188)

e. Gevolgen van veroudering

- × Het aandeel bejaarden neemt toe.
- × De groep bejaarden wordt zelf ook ouder.
- × De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking neemt toe.
- × De last van steeds meer hulpbehoevenden komt terecht op de steeds smaller wordende schouders van een verouderde groep actieven.

De 3 pijlers van het Belgisch pensioenstelsel:

- × Het wettelijk pensioen.
- × Het aanvullend pensioen: eventueel het verschil tussen loon en pensioen aanvullen. Men spaart er zelf verplicht voor als men nog actief is.
- × Pensioensparen: men legt privé een voorraadje aan.

Men maakt zich veel zorgen over de toekomst want vanaf 2020 belandt de sociale zekerheid in een delicate positie. Nochtans valt er aan het bestaande systeem wel te sleutelen en zullen er bovendien andere kosten dalen.

Vergrijzing betekent meer verzorging. Om kosten te besparen heeft men in het verleden zo veel mogelijk ouderen proberen thuis te houden. Nochtans is mantelzorg vaak best te organiseren, maar door de verkleining van het verwantschapsnetwerk zal dit in de toekomst minder het geval zijn.

Men moet wel opletten met veroudering te bekijken als een soort ziekte. Er is ook een totaal andere kijk mogelijk. Er ligt hier een enorm kapitaal te rapen: als arbeidsreserve, als inspirerende bron voor cultuur en als denktank voor maatschappelijk advies. Men moet ouderen sociaal zinvolle rollen aanbieden. Bovendien spelen bejaarden een sleutelrol bij kinderopvang.

De overheid is erg gevoelig voor bejaardenpolitiek omdat de bejaarden een grote electoraal belangrijke groep vormen. Bij jongactieven kan de frustratie behoorlijk oplopen.

f. Veroudering van de beroepsbevolking

In de voorbije decennia is de deelname van ouderen (vooral mannen) aan het arbeidsproces gedaald, terwijl die van jonge vrouwen is gestegen. Daardoor is de beroepsbevolking minder vergrijsd dan de totale bevolking.

De productiviteit van een individu neemt toe tot 35 / 40 jaar. Daarna vermindert ze terug. Productiviteit hangt niet alleen van leeftijd af, ook van ziekte, beschikbare kennis, ... De productiviteitscurve valt niet samen met de beloningscurve. Gemiddeld neemt het loon toe met stijgende anciënniteit. De jongeren worden gemiddeld wat ondergewaardeerd en de ouderen wat overgewaardeerd. Maar door de ontgroening is er een verminderde instroom van jongeren, wat gunstig is voor hun loon. Hoe lang is het bestaande loonsysteem nog houdbaar? De negatieve gevolgen van veroudering mag je niet overdrijven. Creativiteit kan door permanente vorming levendig gehouden worden.

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

6. Kinderen: demografisch grondvlak

a. De ooeivaar in cijfers

Het tekort aan geboorten speelt een belangrijke rol in de problemen i.v.m. de financiering van de bevolkingsveroudering. Dat wil echter niet zeggen dat het opvoeren van het geboortecijfer een goede oplossing zou zijn.

Over een lange periode beschouwd laat het aantal geboorten per jaar in België vrij grote verschillen zien. Vlaanderen realiseert 56 % van de geboorten, Wallonië 34 en Brussel 10. Dat Brussel hoger scoort dan zijn bevolkingsaandeel heeft te maken met de aanwezigheid van het grote aantal vreemdelingen.

Een verschil in bevolkingsveroudering tussen de gewesten komt onrechtstreeks tot uiting in de hoogte van het bruto-geboortecijfer (figuur 6 p 199).

Algemeen vruchtbaarheidscijfer = het aantal levendgeborenen dat vrouwen tussen 15 en 49 jaar ter wereld brengen t.o.v. dat aantal vrouwen.

Leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer = het aantal levendgeborenen per leeftijd.

Totaal vruchtbaarheidscijfer = de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers.

De vervanging van generaties is gewaarborgd als 100 vrouwen 100 meisjes ter wereld brengen die zich kunnen voortplanten. Daartoe moeten 100 vrouwen in de westerse wereld gemiddeld 210 kinderen hebben. Het huidige cijfer is ongeveer 25 % te laag om in de vervanging van generaties te voorzien. De daling van de vruchtbaarheid doet zich in alle West-Europese landen voor (figuur 7 p 200 en tabel 12 p 201).

Het totale vruchtbaarheidscijfer is een periodemaat. Het geeft enkel een goed beeld als er geen verschuiving optreedt in de timing van de vruchtbaarheid. Ook de frequentie en de timing van huwelijksluiting en -ontbinding spelen een belangrijke rol.

Oorzaken van de daling van de vruchtbaarheid:

* De jongste groepen gebruiken meer anticonceptiva en hebben een langere onderwijsparticipatie.

* De oudere groepen krijgen niet meer vaak meer dan 2 kinderen.

* Het % bewust kinderloze paren stijgt.

De vermindering van het geboortecijfer is gedeeltelijk toe te schrijven aan uitstel.

Ook door scheiding wordt vaak een interimperiode van verlaagde vruchtbaarheid ingebouwd die vaak op latere leeftijd wordt ingehaald. Omdat er meer scheidingen zijn in Brussel, is het te verwachten dat daar dan ook de vruchtbaarheid op latere leeftijd hoger zal zijn (figuur 9 p 204).

b. Verklaringsmodellen

Hier zijn 2 stromingen:

* de economische benaderingen (Am.): de evolutie van het geboortecijfer wordt gekaderd binnen een micro-economische nuts calculus van koppels (vrouwen).

Sommigen beweren dat de economische crisis aan de basis ligt van de daling van de vruchtbaarheid. 2 Argumenten zijn daar niet mee te rijmen:

◇ de daling van het geboortecijfer is bijna een decennium vroeger begonnen dan de ec. crisis.

◇ De daling is het grootst in de landen waar de ec. crisis het minst voelbaar is geweest.

Alternatieve verklaring: de "new home economics"-benadering: de betekenis voor vrouwen van de toegenomen buitenshuisarbeid heeft het inkomen van vrouwen verhoogd, waardoor de kost van kinderen onrechtstreeks is vergroot.

Easterlins visie: vruchtbaarheid is een verloopt cyclisch. Een centraal concept in de Easterlintheorie is het relatief inkomen = de ratio van het potentieel inkomen van een koppel ten opzichte van het niveau van de materiële aspiraties. Hoe hoger het inkomen, hoe meer kinderen men zal hebben. Deze hypothese biedt zowel een verklaring voor de stijging van de geboortecijfers na WO II als voor de daling sinds 1964. Toch stellen zich belangrijke problemen: gaat het hier om een correlatieel of om een causaal verband? Er kan een antecedente variabele in het spel zijn.

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted: Bullets and Numbering

Formatted

* de moderniseringstheorieën (Eur.) hier wordt uitgegaan van brede maatschappelijke waardeontwikkelingen ('modernisering') en de zich in functie daarvan wijzigende betekenis van (het hebben van) kinderen.

Formatted: Bullets and Numbering

Hier staat het begrip individualisatie centraal. Er zijn 2 belangrijke verschuivingen in het waardesysteem van de westerse geïndustrialiseerde samenlevingen:

◇ secularisering

Formatted: Bullets and Numbering

◇ opkomst van een postmaterialistisch waardesysteem: hier staan de sociale en persoonlijke groei centraal.

Door dit laatste is ook de vruchtbaarheid gedaald.

Formatted

c. Het grondvlak als draagvlak

Formatted: Bullets and Numbering

Er is in de 20ste E geen bevolkingsgroei. Men hoort daarover sterk negatieve geluiden. Dat is eigenaardig omdat minder dan 20 jaar geleden de club van Rome zei dat er een forse daling van het geboortecijfer nodig was. De milieukost van elke nieuwe baby werd gemeten. Van de voorgestelde maatregelen is nauwelijks iets gerealiseerd en toch is het geboortecijfer enorm gedaald. Nu willen mensen die de zaak economisch bekijken de geboorte terug doen toenemen. Dat is ecologisch niet verantwoord zeggen anderen.

1 Conclusie: bij problemen zoals (over)bevolking, energie, grondstoffen, ... is het cruciale probleem niet van kwantitatieve aard. Primair is de maatschappelijke ongelijkheid. Het is een kwestie van maatschappelijke verhoudingen.

Formatted